

Анна Дроботова

ФРЕЙМ-АНАЛІЗ НАРАТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У роботі розглянуто вплив ціннісних маркерів на визначення національної ідентичності. Проаналізовано взаємодію семантичних конструктів у різних наративах. Особлива увага приділяється важливості конструювання наративної ідентичності у визначенні перспектив стратегічного бачення майбутнього нації, що прослідковується за допомогою фрейм-аналізу.

Ключові слова: *наратив, концепти, ідентичність, соціально-політичний контекст, ціннісні маркери.*

Людина живе у світі історій, за допомогою яких вона структурує та пояснює собі реальність. Через спільні історії та міфи суспільство формує уявлення про себе, що створюють концепти, які потім закріплюються за допомогою ціннісних маркерів у мові. Коли спільнота починає сама розповідати про себе міф – вона перестає бути об'єктом чужих інтерпретацій (колоніальних, імперських, стереотипних), сама визначає себе та набуває суб'єктності. Саме тому, на нашу думку, конструювання наративної ідентичності є актуальним запитом на сьогодні, а до вивчення цієї проблематики прикута увага наукової спільноти, тому що наратив не тільки переповідає події минулого, а й визначає стратегічне бачення майбутнього. Наскрізним чинником сьогодні залишається повномасштабне вторгнення в Україну, коли від обраних наративів, які ми споживаємо, у більшій мірі залежить наше майбутнє та виживання країни як політичного суб'єкта. Зокрема, у визначенні себе як представника цього суспільства, або не-представника – ворога. Це і роблять наративи: допомагають розчленувати світ на свій та чужий, упорядкувати дійсність, та зайняти сторони відповідно до бінарних опозицій. Г. Почепцов зауважує, що «наративна війна дозволяє зробити так, щоб за допомогою твого наративу супротивник дивився на світ. Перемога в наративній війні приходить разом із заміною одного домінуючого наративу на інший. В результаті аплодують не переможцю, а наративу» [5].

Наративна боротьба точиться на багатьох рівнях, де тільки вона може вплинути на людський мозок. Іншим фактором є егоцентризм: нам подобаються історії, особливо якщо вони стосуються нас, та відповідають суспільному запиту. Вони є міфотворчим чинником, що прагне сконструювати суспільство в цілісну ідентичність. Міф у формі оповіді містить у собі певну систему уявлень спільноти про себе, і ефективність його впливу можна оцінити за частотою відтворення та впізнання у суспільстві, що формується завдяки ціннісним концептам – носіям наративів. Таким чином, ми визначили процес конструювання наративної ідентичності, що відбувається за такою схемою: *Соціально-політичний контекст – ціннісні концепти – історичні події як наратив – наративна ідентичність.*

Для ефективного існування та просування наративу важливим постає предмет віри в історію, тому процес зміни наративної ідентичності відбувається досить складно: людина має розчаруватися в попередній системі цінностей та переконаннях, а також сформувати систему

нових, що відбулося з переважною більшістю українців після 24 лютого 2022 року. Попередня система цінностей перестала відповідати дійсності, після чого відбувся масовий перехід до пошуку власної ідентичності, історій, з якими вони можуть співвіднести себе та свій досвід. Історичні події як наратив формують ціннісні концепти, що репрезентуються в мові через лексико-семантичні одиниці – аксіологічні маркери, що є носіями ціннісних орієнтирів та уявлень людини про світ.

Аксіологічні одиниці не лише репрезентують ідентичність, а й формують її, фіксуючи ціннісне та смислове наповнення, що підтримує національну тяглість. Значимість концепту визначається наявністю емоційного і ціннісного відношення до тих об'єктів, маркерів, які визначають цей концепт. Саме ціннісне наповнення таких маркерів є предметом вивчення аксіології. Вони можуть формуватися ідеологією, суспільними інститутами, віруваннями тощо.

Сучасні дослідники виокремлюють **три концепти**, що залишаються домінуючими в українському сучасному суспільстві. Цей аналіз здійснила громадська організація САТ-UA у 2024 році, яка підсумувала, «що в національних наративах України відбулися зміни, яких не траплялося впродовж усієї історії нашої держави» [6]. Наразі український наратив буде обмежуватися трьома історіями, які будуть переказувати українці. Проросійський та прорадянський наративи витіснилися з українського публічного простору, решта ж – виокремилися в три форми існування, в залежності від панівної ціннісної парадигми: **наратив боротьби за українську культуру, громадянського єднання та мультикультурний** [3].

Аксіосфера мови відображає домінування тих чи інших цінностей у лінгвокультурному полі, що формують наративну базу суб'єктів, концептосферу, яка існує в парадигмі лінгвоаксіологічних маркерів. Такими ціннісними носіями є лексеми, що і репрезентують ключові концепти. Вони є значущими, тому що формують та окреслюють наративну ідентичність суб'єктів, використовуються в засобах впливу на свідомість, як примітивні інструменти долучення до певної «історії» через впізнавані мовні структури. Ми визначили, що такі мовні одиниці виконують інтегративну функцію, залучаючи суб'єктів до певного наративу і певної концептосфери, що під впливом віри стають частиною власної ідентичності. Дослідження лексико-семантичних одиниць наративів надало нам змогу виокремити спільні та окремі фрейми в кожному з них.

Наприклад, спільний **фрейм «мова»** має різну конотацію в залежності від наративу: маркер ідентичності («мова-меч», «мова-зброя»), інструмент («мова-інструмент»), компромісна практика («лагідна» українізація). **Фрейм «культурна політика»** має полярні лексеми, якщо в першому та другому наративі – це активне повернення до власного, та скасування російського, чужого, в третьому, мультикультурному, це плюралістичний вектор та культурна толерантність. Розбіжності присутні також у **фреймі «нація / ідентичність»**: якщо перший наратив схильний до визначення «ексклюзивності» етносу, то третій – до інклюзивності та мультикультуралізму. **Фрейм «свободи»** присутній у всіх наративах, та репрезентується досить схожими маркерами, мають спільну цінність ідеї волі через боротьбу, дію. **Конструкт «ворог»** також має спільні характеристики в усіх трьох наративах: Росія постає як перманентна загроза. Усі наративи містять **фрейм «історичної боротьби»**, вони апелюють до героїчного минулого: козацтво, революції

тощо. **Фрейм «європейський вектор»** також осмислюється в спільних для усіх наративів категоріях демократичних, а отже європейських цінностей. Варто також зазначити, що в жодному з трьох наративів не виявлено чіткої стратегії перемоги у війні, загалом вони зосереджені на осмисленні минулого та процесуальності боротьби.

Отже, конструювання національного стратегічного наративу базується на формуванні національної наративної ідентичності. Аксиологічні одиниці не лише репрезентують ідентичність, а й формують її, фіксуючи ціннісне та смислове наповнення, що підтримує національну тяглисть. Фрейм-аналіз надав нам можливість порівняти, які лексико-семантичні одиниці формують український міф, та оцінити стратегічний потенціал цих наративів. Отже, на сьогодні пріоритетним завданням постає їх зближення, задля формування спільного та потужного метанаративу, який зможе об'єднати спільні цінності та маркери, та подолати «міжнاراتивні конфлікти» в середині суспільства.

Список використаної літератури

1. Бевза Б. Стратегічний наратив для України. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3972905-strategicnij-narativ-dla-ukraini.html> (дата звернення: 17.04.2025).
2. Гнатенко П. І. Національна ідентичність та історична пам'ять. Науково-теоретичний альманах Грані. 2018. Т. 21, № 10. С. 164–169.
3. Національний наратив: три бачення України. CAT UA. URL: <https://cat-ua.org/2024/04/17/paczionalnyj-narativ-try-bachennya-ukrainy/> (дата звернення: 02.04.2025).
4. Папуша І. Що таке наратологія? (огляд концепцій). *Studia methodologica*: [наук. зб.]. Тернопіль : ТНПУ, 2005. № 16. С. 29–46.
5. Почепцов Г. Не читайте чужих наративів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3596443-ne-citajte-cuzih-narativiv.html> (дата звернення: 29.03.2025).
6. Стегній О. І. Національна ідентичність. *Енциклопедія сучасної України*. 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-71062> (дата звернення: 29.03.2025).
7. Korostelina K. V. *Constructing the narratives of identity and power*. USA : Lexington Books, 2014. 259 p.